

Kafka'nın "Baba" sı

Nurdan Gürbilek, bir yazarı başka bir yazarın ışığında okuyan ve Harold Bloom'un meşhur deyişle edebiyatta "Etkilenme Endişesini" masaya yatırdığı denemelerinden oluşan yapıtı "Benden Önce Bir Başkası"nda edebiyatta baba-oğul ilişkisini incelerken, Sophokles'in Kral Oidipus'unu, Shakespeare'in Hamlet'ini, Turgenyev'in Babalar ve Oğulları'nı, Dostoyevski'nin Karamazov Kardeşleri'ni, Kafka'nın Babama Mektup'unu sıralar ve sorar: "Freud'un baba-oğul savaşından uygarlığın büyüme yasasını çıkarttığı 'Oidipus Kompleksi'nden sonra hangi baba-oğul ilişkisi bizi hazırlıksız yakalayabilir?"

Gürbilek'in provakatif sorusuna da bir karşılık olarak, Kafka'nın "Babama Mektup"uyla Oidipusçu söyleme sığdırılmayan yazarlar listesinde ilk sırayı alacağını kuşkusuz.

Yaşamı ile yapıtları arasında sürekli olarak kurulacak Oidipusçu bir bağdan hareketle daha iyi anlaşılacağı düşünülen Kafka, bu çabanın sonucu olarak da yaşamı hakkında en çok mit üretilen yazarların başında geliyor. Bu mitlerden en çok ilgi çekenini de elbette Kafka'nın babasıyla olan ilişkisi. Bu ilişki üzerinden Kafkaesk olanı inceleme noktasında başvurulan en önemli kaynağa Kafka'nın babasına yazdığı ama gönderemediği mektubu.

Her ne kadar Kafka bu mektubu sadece babasının okuması için kaleme aldıysa da, mektup annesi ve kız kardeşinin caydırılmasıyla alıcısının eline hiç geçemez. Yıllar sonra Max Brod'un Kafka külliyatına dahil etmesiyle mektup, Kafka'nın edebi yapıtlarından biri haline gelir. Kafka, 36 yaşında yazdığı yaklaşık 100 sayfalık mektubunda kendini tıpkı küçük bir çocuk gibi tanımlar ve mektubu bu küçük çocuğun ağzından yazar. Canetti'nin Kafka'nın yapıtlarında "kendini ufaltma isteği" tespitini destekleyen bir dille yazılan mektupta Kafka, başta kendisi olmak üzere, tüm eserlerinde isimleri farklı olsa da aynı iktidarın gölgesi altında olan kahramanlarının hepsine birden söz hakkı tanır.

Yazı ve iktidarı temel izlek olarak seçen Kafka, (ki bu iktidara karşı bir savaştan çok daha fazlasıdır), mektubunun hemen başında babasına yıllardır söyleyemediklerini neden yazarak anlatacağını onu iktidarın bir parçası kılarak şöyle açıklar:

"Şimdi sana yazıyla yanıt vermeye kalkıyorsam, bu yanıtta da yine pek çok boşluk kalacak, çünkü söz konusu nedeni kaleme alırken, senden duyduğum korku ve bunun yol açacağı sonuçlar sana karşı özgür davranmaktan beni alıkoyacak, konunun büyüklüğü belleğimle zeka gücümü enikonu aşacaktır."

Kafka'nın mektubuna bu girişi bir yandan bu uzun mektubun yazıl-ama-ma sürecini özetlerken, bir yandan da Kafkaesk olanı tanımlar. Kafka'nın yıllar sonra kaleme aldığı babasına yanıtında hep boşluklar kalacak ve bu yanıt asla tamamlanamayacaktır. Çünkü, Kafka için iktidarın karşısındaki sorun özgürlük sorunu (Oidipusçu sorun) değil, çıkış sorunudur. Bu da Kafkaesk olandaki zıtlıkları anlamlandırır:

"Bazen dünya haritasının önüme serilmiş olduğunu ve senin boylu boyunca bu haritanın üzerine uzandığını hayal ediyorum"

Kafka tüm yapıtlarında bu devasa güçten kurtulup özgür olmayı değil, onda yaşayabileceği çıkışı arar. İktidar, adeta babasının vücudunda somutlaşır:

“Bana öyle geliyor ki, içinde yaşayacağım bölgeler ya senin vücudunla kapayamadığın ya da senin ulaşamadığın yerler ancak.”

Örnekleri çoğaltmak mümkün. Kafka'nın babasına mektubu bu zamana kadar pek çok bağlamda ele alındı. Onun eserlerindeki karakterlerin, onun babasıyla ilişkisinin bir sonucu olarak doğduğu gibi Oidipusçu yorumların yanında, James Hawes gibi Kafka ve baba mitinin aslında yazıldığı gibi olmadığı ve bu mitin bir Kafka efsanesi yaratmak için uydurulduğunu söyleyenler de çıktı. Her iki görüşün de argümanları kendi içinde tutarlı olsa da Kafka'nın yazının bu iki yaklaşımdan birinin sınırları içine sığdırılmayacak özgünlükte olduğu bir gerçek.

Nasıl ki Kafka'nın iktidar tanımı somutlaştırılmayacak kadar devasa bir alanı kaplıyorsa ve sorun özgürlük sorunu değilse, onun babasına yazdığı mektup da bir evlat olarak üzerindeki somut ve soyut baskılarla sınırlandırılmayacak bir iktidarla konuşma çabasıdır. Ancak böylesi bir bakışla hem Kafka'nın babasına mektubu, hem de buradan hareketle Kafkaesk olan daha sağlam bir temele oturtulabilir.

Ani Ceylan Öner